

Nicolae Iorga despre Mitropolitul Andrei Șaguna

Cuvinte cheie: Andrei Șaguna, Transilvania, Nicolae Iorga, referințe

Key words: Andrei Șaguna, Transilvania, Nicolae Iorga, references

Abstract

Going through Nicolae Iorga's pages about the Metropolitan Andrei Șaguna, we can clearly decipher the Transylvanian hierarch's objectives, the developed strategy for their achievement, ways of action, the attitude towards his partners, but also towards his enemies and his pragmatism, consistency and unwavering faith of his actions towards success. In a condensed form, the shown information talk about the fruitful grazing of Metropolitan Andrei Șaguna, revealed in the writings of its main biographers, on the main achievements of the church organization, reforming the relations between "clergy and nation", ensuring the institutional process framework of religious schools, cultural associations and other "sagunien" victories, are processed, filtered and valued by the mind and heart of Nicolae Iorga, and written in memorable pages, which deserve to be brought back in the attention of present and future generations.

With his brilliant intuition, Nicolae Iorga, appreciates the providential bishop Andrei Șaguna true value in the Romanian and orthodox church's history, together with personalities who have influenced in a crucial way the becoming and affirmation of linguistic religious and cultural Romanian identity. In his writings, Nicolae Iorga presents chronologically the entire activity of Metropolitan Andrei Șaguna, integrating it in each phase's specific context and correlating it with related events.

Editura Saeculum I.O. din București, în colecția *Documente revelatorii*, a realizat una dintre cele mai interesante și importante lucrări de recuperare și valorificare a patrimoniului istoriografic românesc. Este vorba, printre altele, despre reeditarea unui număr semnificativ de studii și articole redactate de Nicolae Iorga dedicate Transilvaniei. Acest proiect științific de anvergură a fost inițiat și realizat de cărturarul bucureștean Ioan Opreșan (etnolog, cercetător, fost secretar științific al Institutului de Istorie și Teorie Literară „George Călinescu”, București, autor al unor volume de referință în domeniul folclorului și al etnografiei, director al editurilor Saeculum Vestala și Saeculum Vizual)¹, care publică, între anii 2005-2008, șapte volume din opera marelui istoric. Însușind peste 3000 de pagini, format A5, alcătuite și îngrijite cu un profesionalism exemplar, volumele au apărut cu sprijinul Ministerului Educației și Cercetării și al Autorității Naționale pentru Cercetarea Științifică. Remarcăm acestea apariții mai ales pentru că lipsesc în mod păgubitor numeroase lucrări contemporane nouă. De menționat și ținuta științifică a volumelor, aparatul critic și referențial, „note asupra ediției”, „addenda”, „indice de nume”. În prefața primului volum, editorul ne avertizează deja că demersul său a urmărit – în limite pe care le impune vremea noastră –

refacerea complexului proiect al istoricului, acela de a revela viața românilor trăitori la acea dată în afara granițelor României, în seria *Neamul românesc în Bucovina* (1905), *Neamul românesc în Basarabia* (1905), urmat de *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească* (1906).

„Scopurile mult mai profunde”, care au stat la baza redactării acestor istorii, a căror actualitate se dovedește perenă, ne asigură editorul-prefațator, erau „să deștepte în sufletele și mintea românilor conștiința vechimii lor pe aceste locuri și a valorii lor ca neam în concertul popoarelor lumii”; „să însușească pământurilor din toate provinciile românești încrederea în viitorul lor comun, liber și plin de promisiuni de realizare națională”, „să trezească și să implice toți factorii de răspundere (pe preoți și învățători înainte de toate) în actul de pregătire și realizare a dezrobirii de sub stăpânirea imperiilor și a unirii”; „să reverse aspectele istoriei locale în istoria națională și să facă să se simtă că până și ultima fărâma de manifestare istorică pe plan local este un reflex al marii istorii trăite de toți românii”².

Cele șapte volume la care ne referim cuprind atât studii elaborate pe baza a numeroase surse documentare, cât și însemnări de călătorie, articole și conferințe pe tema existenței românilor din Transilvania și a conviețuirii lor cu celelalte neamuri. Acestea

au fost redactate sau susținute oral în fața publicului larg, până la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, dar și după acest moment astral din istoria românilor, practic până la sfârșitul tragic al marelui savant. Atât lucrările riguros elaborate, pe baza unei bibliografii impresionante, cât și celelalte, cuprind numeroase incursiuni istorice care dovedesc o profundă cunoaștere și o înțelegere superioară a istoriei Transilvaniei, încadrată în istoria poporului român și a celorlalte popoare europene.

În întreaga operă a lui Nicolae Iorga despre Ardeal, un loc central îl ocupă istoria instituțiilor identitare fundamentale: biserica strămoșească, școlile confesionale în limba română, partidele politice, asociațiile culturale, presa românească ș.a. În seria acestora, nu în ultimul rând, se înscriu expunerile despre destinul unor personalități de seamă care, prin activitatea lor pusă în slujba neamului, au marcat hotărâtor devenirea românilor ardeleni, în consens cu mișcările de emancipare națională din Europa, pregătindu-i pe aceștia pentru realizarea marelui deziderat al reîntregirii naționale. Stau mărturie în acest sens paginile dedicate istoriei Bisericii ortodoxe și greco-catolice, portretele principalilor lideri de cultură și spiritualitate românească, cărturari, mitropoliți, protopopi, preoți și dascăli din satele de pe întreg cuprinsul Transilvaniei.

Spiritul enciclopedic al marelui istoric se evidențiază aici plenar, aria subiectelor este vastă, de la problemele de fond ale continuității românilor, la principalele evenimente care și-au pus amprenta asupra istoriei acestor locuri. Se detașează la un moment dat epoca ce a urmat așezării ungurilor în câmpia Panoniei și extinderea dominației lor asupra Transilvaniei, aspecte punctuale referitoare la Revoluția de la 1848/1849, dualismul austro-ungar, procesul memorandiștilor, înființarea Episcopiei de Hajdu-Dorog și „lupta cu revizionismul maghiar” din perioada interbelică ș.a. Raportată la situația de astăzi, prestația științifică și publicistică a lui Nicolae Iorga este impresionantă și rămâne un model. Pentru că, azi, atâtea lucrări tendențioase ale istoriografiei maghiare, cât și demersuri publicistice, care răstălmăcesc adevărul istoric sau au mesaje nostalgice și revizioniste, rămân fără răspunsurile convenite din partea mediului academic și publicistic românesc. Deși nu beneficia de facilitățile de comunicare și

tehnologice existente în prezent, totuși marele savant găsea timp și modalități adecvate de a da replici convenite, atât colegilor istorici maghiari și celor din alte țări, ce susțineau „teoriile” acestora, cât și ziariștilor de la publicațiile maghiare centrale sau regionale. În acest sens, deosebit de utile sunt „Notele și comentariile”, publicate la sfârșitul volumelor cinci, șase și șapte.

Primul volum, intitulat *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, apărut în anul 2005, la editura bucureșteană amintită (editor și prefațator I. Opreașan), reține pe coperta a IV-a un citat din prefață, în care se spune: „*Conștient ca nimeni altul de importanța Transilvaniei în ansamblul existenței naționale (istorice, sociale, culturale, politice etc.), Nicolae Iorga i-a acordat o atenție cu totul aparte, scriind, probabil, despre această parte a țării mai mult decât despre oricare altă provincie istorică românească. Volumul de față deschide seria reeditărilor tuturor volumelor și articolelor dedicate de marele istoric Transilvaniei*”.

Prefața menționată, intitulată „O carte care a înrâurit istoria”, își structurează conținutul marcat de subtitluri revelatoare pentru analiza pertinentă făcută lucrării reeditate. „Scrișă dintr-o suflare, la 34 de ani, în plină epocă de expansiune a personalității sale, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească* sintetizează toate calitățile științifice și artistice ale lui Nicolae Iorga. Îndrăzneala aventurii în experimente dificile și periculoase, orizonturile larg deschise către toate zărilor istoriografiei și umanisticii, puterea de anticipare a viitorului, forța de materializare a gândului, patosul trăirilor sufletești și, mai presus de orice, iubirea nețărmurită față de tot ce e românesc se străvăd cu prisosință în paginile cărții, care a devenit, după apariție, una din pârgăhiile de influențare a istoriei însăși, trezind conștiințe și apropiind ceasul întregirii noastre naționale”³.

Nicolae Iorga pune în evidență faptul că, până la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, „*funcțiile statului național suplinite în Transilvania de Biserică... Un popor, care simte nevoia unei vieți politice, poate s-o trăiască în afara de formele politice. Poporul românesc din Ardeal, care este capabil de o viață politică, pe care a trăit-o de multe ori în formă străină și-a trăit pe urmă alături de partea de viață pe care a dat-o străinului,*

*viața sa proprie în forme religioase pe care în locul voievodului a rășărit vlădica, în locul cneazului sau judeului, protopopul, în locul ostașului – preotul*⁴. Din această perspectivă, în studii, articole, lecții și conferințe despre istoria Transilvaniei și a românilor ardeleni, un loc însemnat îl ocupă la Nicolae Iorga analizele referitoare la istoria Bisericii ortodoxe și a celei greco-catolice și, implicit, ale conducătorilor acestor biserici naționale.

Un astfel de proiect generos, pe lângă binecuvântatele sale consecințe în reînnoirea mentalului colectiv românesc, permite recuperarea unor pagini memorabile ale savantului Nicolae Iorga despre mitropolitul Andrei Șaguna, pagini pe care ne propunem să le redăm, selectiv, în continuare. Ne dorim să completăm în acest fel, *întru cunoaștere*, merituasele apariții editoriale din anii 2008-2009, prilejuite de aniversarea a 200 de ani de la nașterea marelui ierarh ardelean mai ales din perspectiva canonizării Sale, conform hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Cum era și firesc, în procesul de informare/documentare, Nicolae Iorga a folosit (doar) informații din surse deja editate, sau fonduri arhivistice descoperite până la acea vreme, având și libertatea intelectuală de a valorifica numeroase cunoștințe datorită limbilor străine pe care le stăpânea. Tot atât de firesc este că, în ultimul secol, și în mod deosebit în ultimii 20 de ani, la Sibiu, Brașov, Cluj-Napoca, Oradea, Constanța, în alte orașe din Transilvania și din întreaga țară, să fi apărut numeroase volume de documente, studii și articole – reținute și într-un bogat volum bibliografic al Bibliotecii județene ASTRA din Sibiu (2008) – care pun în lumină noi aspecte ale personalității mitropolitului Andrei Șaguna. Toate acestea completează în mod fericit, nuanțează, sau obligă la reconsiderarea unor puncte de vedere și aprecieri prezente în lucrările de acum un veac, preluate și în articolele purtând semnătura lui Nicolae Iorga.

Cu toate acestea, a cunoaște ceea ce a scris Nicolae Iorga despre mitropolitul Andrei Șaguna reprezintă un demers necesar, deoarece marele istoric, cu intuiția sa genială, îl așează pe providențialul ierarh Andrei Șaguna la locul ce i se cuvine în ISTORIA poporului român și a Bisericii ortodoxe, alături de personalitățile care au înrăuit în mod

hotărâtor devenirea și afirmarea identității lingvistice, confesionale și culturale românești. În scrierile sale, Nicolae Iorga prezintă întreaga activitate a mitropolitului Andrei Șaguna, în ordine cronologică, integrând-o în contextul specific fiecărei etape și corelând-o cu evenimentele conexe.

Credibilitatea aprecierilor lui N. Iorga decurge în primul rând din faptul că el nu și-a transformat intervențiile în apologii. Este adevărat că nici Andrei Șaguna nu are nevoie de astfel de considerații, motiv pentru care nici nu ne propunem să facem rectificări care, la o jumătate de secol de la apariția cărții istoricului savant, și-ar găsi locul. Sigur, percepția generalizată asupra ierarhului și a epocii sale, a celei ce l-a precedat și a celei ce i-a urmat, a contat în scrierile istoricului, dar numai după aplicarea unei *grile documentare* serioase. Astfel, nu este nici o îndoială că Andrei Șaguna și-a depășit cu mult înaintașii, activitatea lor pălind în fața realizărilor șaguniene. În lipsa unor informații de care azi dispunem, acest contrast și-a pus amprenta asupra a numeroase sentințe, datorate inclusiv istoricului de care ne ocupăm. Comparând situația Bisericii ortodoxe din Transilvania înainte de Andrei Șaguna, și subliniind marile merite ale acestuia, rolul uriaș al *vlădicului Andrei* în emanciparea Bisericii strămoșești și în redarea locului ce i se cuvenea în rândul celorlalte „biserici recepte” din Ardeal, Nicolae Iorga se raportează extrem de critic, simplificând prea mult, la activitatea episcopilor ce l-au precedat: *sârbii* și Vasile Moga. Ori, nimeni nu mai ezită azi să aprecieze păstoria acestora ca o „etapă de tranziție” de neocolit, în acele condiții. După alegerea lui Andrei Șaguna ca păstor sufletesc al românilor ortodocși din Transilvania, diferențele dintre ei – de personalitate, știință și forță de acțiune – devin și mai vizibile. Dar, un stadiu absolut necesar continuării procesului de evoluție a instituției bisericii și educației generale a turmei șaguniene fusese întreținut tocmai de către acești „intermediari”, sârbi sau români, ca *un teren* tocmai „păstrat”, pregătit pentru realizarea marilor înfăptuiri ulterioare. Cercetări actuale⁵ rețin și dezvoltă ideea că, deși adeseori reclamă incomodități și disfuncții, Andrei Șaguna însuși face adeseori o judecată dreaptă și curajoasă vremilor ce l-au precedat. O declarație cu valoarea unui *certificat de merit pentru înaintași* apare chiar în cuvân-

tarea de la deschiderea primului Sinod sașugunian, organizat după un secol și jumătate de la Uniație (1850), după 4 ani de la venirea sa în Ardeal: „Eu însumi mărturisesc că ne pare tuturor foarte greu că **nu putem arăta nici un monument vechi măreț în eparhia noastră, însă nu pentru aceea că doară străbunii noștri nu ar fi fost oameni harnici, ci pricina sărăciei noastre de astăzi este aceea că mâna cea vrăjmașă și pismașă ni-au răpit toate câte ne-au fost mai sante și mai prețuite.** (...) nici astăzi nu se sfiesc bărbații constituției cei vechi a ne face imputațiuni și dojene, că e preoțimea noastră incultă, că dascălii noștri sunt neharnici, că nu avem școli. Așa este; însă au doară (oare – n.n.) a noastră e vina că suntem astăzi săraci și înjosiți în toate? Au doară nu e vina celor bogați și înălțați [pe] pentru sărăcia și înjosirea noastră ? (...)”.

Sunt și alte aprecieri ale lui Nicolae Iorga despre Andrei Șaguna și epoca sa, care, în lumina rezultatelor ultimelor cercetări referitoare la istoria românilor ardeleni, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, trebuie preluate cu discernământul critic necesar.

Printre altele, Nicolae Iorga are cuvinte aspre la adresa mitropolitului Andrei Șaguna pentru faptul că „s-a interesat mai mult de soarta mitropoliei sale, și mai puțin de vuietul mulțimii – singurul în măsură să indice calea pe care un conducător trebuie să meargă”⁶, sau că „scrierile lui Șaguna au fost mai ales pentru întâia învățătură a celor mulți și reprezentă, venind de la înălțimea sa, mai mult un puternic îndemn decât un monument”⁷ și mai ales faptul că, datorită mediului în care s-a născut și s-a format, „între el și ai lui era o incapacitate de a se înțelege, și nu poți servi pe cineva bine până nu l-ai înțeles deplin”⁸.

Pentru început redăm articolul intitulat **Andrei Șaguna**, apărut în revista *Semăntorul*, nr. 50, din decembrie 1903, sub semnătura lui Nicolae Iorga⁹.

„Cu prilejul zilei de Sf. Andrei, o parte din românimea de dincolo – aș fi dorit să pot zice: toată, căci vrednicia omenească și meritele față de neam nu pot fi umbrite în mintea oamenilor cu o cultură modernă de deosebiri confesionale – a comemorat prin scrieri și cuvinte pe Andrei Șaguna, Mitropolit al românilor neuniți din Ardeal și Ungaria, baron din grația împăratului și din mila lui Dumnezeu

unul din marii binefăcători ai națiunii sale. Cei de peste munți au dovedit astfel încă o dată puțința lor de a fi recunoscători, pe care, precum se știe cu prisos, n-o împărțăm cu dânsii.

Puține nume sunt așa de populare în Ardealul românesc ca al lui Șaguna. Chipul lui cu ochii străbătători și larga barbă răsfirată e în mintea tuturor și în conștiința generală, mult mai simțitoare și mai statornică acolo, a intrat faptul definitiv că acest maiestos bătrân a fost de pe Scaunul său de episcop, ca de pe un tron de rege, un cârmuitor de oameni și un îndreptător al vremurilor, cărora nu li s-a supus ca exemplele obișnuite ale omenirii, ci le-a întors de pe povârnișul lor spre culmea lui. Cât se va vorbi limba noastră pe cealaltă clină a munților-părinți, ardeleanul de legea Răsăritului – și poate mâne și cel unit cu Roma – va ținea minte acest fapt.

Nu orice laudă se potrivește cu orice om, și cele pe care le aruncă o admirație, fie și sinceră, care nu-și găsește cuvintele, cununile banale de la capul tuturor morților, nu se potrivesc decât cu acei ce nu merită o adevărată și deosebită laudă. Totuși Șaguna a avut din belșug parte de dănsale.

Un scriitor n-a fost – cu toate că a scris, și încă mult. Era fără îndoială un om învățat, de o cultură care întrecea cu mult pe a clericilor neuniți pe care ajunse să-i păstorească. Dar cărțile sale n-au o valoare durabilă și nici o frumuseță nu s-ar putea descoperi în ele. Când îl pune cineva alături cu Timotei Cipariu, canonicul din Blaj, gramatic și istoric, deschizător de cale în studiul limbii românești, spirit neobișnuit de bine hrănit prin cunoașterea întregii literaturi, nouă și vechi, sacre și profane, minte originală și îndrăzneală, – înțelege răpede că temeiul vieții și al faimei acestui om trebuie căutat aiurea. **Scrierile lui Șaguna au fost mai ales pentru întâia învățătură a celor mulți și reprezintă, venind de la înălțimea sa, mai mult un puternic îndemn decât un monument.**

Pe paginile, când senine ca o albă idilă din vremile păstorilor patriarhali, când pătate de sângele mucenicilor și a jertfelor unei răzbinări răsplătitoare ale Revoluției de la 1848, numele lui Șaguna luminează numai ici și colo și nu totdeauna de o lumină puternică

și egală. La dreptul vorbind, el a avut în acele zile de avânt, încercare și suferințe, care au dus la un răbuș secular, o singură clipă mare, pe care o împarte cu acela care în acea clipă i-a fost frate și nu un rival, cu episcopul Uniților din Blaj. Înaintea unei mulțimi fără de număr, țărani din toate unghiurile ardelene, veniți ca la propovăduirea unei noi Evanghelii, apărură vlădicii, în câmpul de pe Târnavă, lângă Blaj. Cine știe ce va fi avut de gând să spuie unul și celălalt, dar vorbele pregătite rămaseră nespuse: căci din suferința, din nădejdea, din adâncă iubire gata de jertfe a acestor săraci și necărturari se desfăcu deodată ca o neoprită suflare a duhului sfânt care făcu pe cei doi păstori să se mărturisească frați înaintea lui Hristos Mântuitorul și a sărmanului lor popor umilit, ce-și aștepta mântuirea de la dânsul și de la dânșii.

De altmintrelea, anul Revoluției a fost și cel dintâi din cărmuirea lui Șaguna. Fiu de români macedoneni, nepot de negustor din Pesta, crescut în lumea ungurească, străbătut de învățămintele sârbilor de aceeași lege, el nu putea găsi de la început înțelegerea adevărată a rolului său. Și în negurile grele, ce ascundeau depărtările, cine ar fi putut descoperi atunci calea cea sigură?

Dar când mișcarea națională ungurească se mântui printr-un dezastru, în lupta întreită cu împăratul, cu naționalitățile dușmane și cu străinul, se văzu în sfârșit limpede înainte. Pe multă vreme, forța austriacă și spiritul austriac erau să stăpânească peste țările Coroanei Ungariei, și cine se luptase pentru tron avea dreptul la răsplată. Încă de la 1850, scaunul episcopal din Blaj căpăta demnitatea Metropolitănească și vlădica Alexandru Șuluț era după Atanasie, îndeplinitorul Unirii cu Roma, cel dintâi Mitropolit românesc.

Biserica neunită, care pornise de la cei ce nu voise să urmeze pe Atanasie în ruperea de vechea Biserică a Răsăritului, reclama însă pentru dânsa, păstrătoarea ortodoxiei străbunilor, mitra arhiepiscopală a Albei-Iulii. Titlul de independență al Mitropoliei îi era de altfel de nevoie pentru existența ei: căci, precum ungurii amenințau să cotopească Biserica Unită, primejdia sârbească stătea înaintea neuniților.

Dar această Biserică răsăriteană trăise în dispreț și luptă; abia după șaizeci de ani i se dăduse un vlădică sârb, apoi altul și altul, tot

sârbi; tocmai târziu un român, om slab și cu mâinile legate, și acesta, Moga, fusese predecesorul nemijlocit al lui Șaguna. Cei cu credința tolerată puteau aștepta ce se dăduse celor ce fusese patronați totdeauna?

Însă norocul voi ca Șaguna să fie acuma **omul împrejurărilor**. În lăcașul de umilință al episcopiei din Sibiu, el se purtă și vorbi ca un vechi aristocrat, ca un mare senior, ca un principe al Bisericii celei mai glorioase. Vaza lui crea parcă un trecut respectat diocesei ce cărmuia. Și astfel la 1864 și el fu Mitropolit, și el căpătă neatârarea de străini. Și aici vine cea mai cuminte faptă a învingătorului. El nu se mai simți preot înainte de toate, ci român, și prin Statutul Organic, care dădu alcătuirea noii Mitropolii – hotărând împărțirea laicilor la sinoadele conducătoare, el dăru Biserica neunită poporului său.

Cine vrea să judece mărimea faptelor lui Șaguna meargă la Rășinari, frumosul sat românesc, curat românesc, din vecinătatea acelei capitale a Sibiului, unde e Mitropolia și unde mâni va fi Muzeul Național Român. La Rășinari au stat cei dintâi episcopi pentru românii neuniți: sârbii disprețuiți cu care-i miluise Viena. „Reședința” unuia dintre dânșii se arată încă: o biată căsuță cu ferești oarbe, între bălării: pe prispa pustie o pisică toarce a ruină. Iar în față, lângă una din înaltele biserici de astăzi, vezi o capelă funerară, peste cununile bogate de flori care se încrucișează cu bandele largi ale tricolorului românesc, de care **aici** nu cutează să se atingă nimeni. E mormântul lui Șaguna.”¹⁰ (s.n.).

În volumul 1, intitulat *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, cartea a III-a, *Ținutul Sibiului*, referindu-se la cele mai importante realizări ale mitropolitului Andrei Șaguna, Nicolae Iorga spune: „...Numai într-un târziu, Moga capătă un urmaș în fiul de negustor macedonean, crescut în cultura sârbească, Andrei Șaguna. Acesta se găsi într-o anumită clipă de prefacere în fruntea poporului său și făcu din episcopia sa o Mitropolie prin voința Împăratului recunosător pentru neclintita credință a românilor. Baron al Imperiului, nobil în cuvinte și apucături ca orice urmaș de orice familie nobilă, darnic și strălucitor, mândru și mărinimos, el a cuprins în lumina persoanei sale întreaga Biserică pe care o înfățișa. Capela grecească trecu în mâinile românilor la desființarea Companiei, care cuprindea la

urmă un singur membru, român și acela, fără cunoștință de grecește, și la moartea bunului arhimandrit Meletie, venit din București, de alminterea, cel din urmă paroh grecesc. Aici se sluji de acum înainte românește, în mijlocul cetății, de Mitropolitul însuși sau sub ochii lui. Șaguna visa pe acest loc o strălucită clădire potrivită cu însemnătatea tot mai mare a românilor din Sibiu și a Mitropoliei ortodoxe. El și lăsă pentru aceasta un fond care stă la temelia clădirii de astăzi. Prin îndemnul și munca lui se făcu tipografia, librăria, ziarul românesc al archidiecezei, acel **Telegraful Român**, care astăzi tânjește așa de jalnic, cu biata lui proză miloagă. Noul avânt economic al românimii așează în vecinătatea reședinții – o casă ca oricare alta –, birourile băncii „Albina”, care se ridică destul de răpede, mulțumită mai ales domnului Partenie Cosma, foarte sus. Tot prin aceste locuri o impunătoare clădire în trei rânduri se înalță pentru școala de fete, în orașul unde băieții însă n-au decât alegerea între gimnaziul sașilor și acel al ungarilor (acesta și cu un curs de limbă românească). Seminarul lui Șaguna se organizează ca o școală model pentru preoțimea ortodoxă și ca un focar al noului spirit național. Strada Măcelarilor, care pleacă de lângă Bretterul căzărnilor și panoramelor, pentru ca să ducă în locul înalt și deschis unde se văd albăstrind aproape munții înalți ai Făgărașului, amenință să ajungă mare stradă a românilor Sibiului: clerici, profesori, avocați, negustori chiar, deși puțini. Învățătura acestor profesori dădu românimii din Sibiu un caracter distins, aristocratic, cum nu se întâlnește aiurea în același grad. Convorbirile alese, iubirea pentru literatură o deosebiră spre cinstea ei”. (...) „Înaintarea noastră se vede însă, chiar și astfel, zi de zi. O masă comună, ținută din fondurile Albinii (Banca Albina – n.n.), strânge la un loc pe școlarii români ai înaltelor școli străine. Visul lui Șaguna de mândră Mitropolie românească s-a îndeplinit: dacă pe locul capelei grecești dărmate se înalță o ciudată clădire cu un trup bundoc, imitat după al Sfintei Sofii din Constantinopol, și cu două brațe deșirate de turnuri ce zbugnesc în față ca doi plopi, această mare zidire cuprinde în ea cea mai frumoasă pictură bisericească ce se poate închipui la noi, opera lui Octavian Smigelschi, care va avea poate bucuria de a duce la capăt o lucrare întreruptă de nevoi materiale. Dăunăzi, în august 1905,

s-a inaugurat un palat național, cu Muzeu și Teatru, astfel numai o mare zidire prozaică, și cu acest prilej s-a strâns o astfel de mulțime românească, de amândouă părțile munților, cu căpiteniile culturii și politicii în frunte, încât Sibiul românesc și-a trăit fără îndoială cele mai frumoase din zilele sale și cele mai pline de binecuvântare pentru viitor”¹¹.

În volumul 5, *Viața românească în Ardeal*, este reprodus textul conferinței ținută de Nicolae Iorga în 1906, înainte de întâi mai, stil nou, când istoricul rostea în „Casa Națională din Sibiu” o altă conferință cu tema *Viața culturală românească de azi*¹². După cum este cunoscut, în 1906, Nicolae Iorga a fost la Sibiu, la sfințirea catedralei ortodoxe, după ce, în anul 1905, fusese la inaugurarea Muzeului Asociațiunii. Din această conferință cu titlul *Ceva despre Ardealul românesc și viața culturală românească de azi*, redăm pasajul referitor la mitropolitul Andrei Șaguna: „Pe când, în 1848, era o acțiune cuminte, bine cumpănită și urmărind anume un scop. Deci, când a fost vremea de a se încheia socotelile, de către guvernul împăralesc biruitor împotriva ungarilor și s-au împărțit răsplătirile celor ce luptaseră pentru Împărat la 1848, ai noștri au știut să se amestece în această socoteală cu înțelepciune deplină. Atunci s-a căpătat întâi pentru Biserica unită Mitropolia din Blaj și, după trecerea de 14 ani de la întemeierea, la 1850, a Mitropoliei unite a românilor din Ardeal și Ungaria, la 1864, Andrei Șaguna a căpătat și Mitropolia ortodoxă a românilor din cuprinsul acelei țări.

Noi, care suntem deprinși a lua lucrurile bisericești cam ușor, ceea ce e un mare păcat, pentru că nu e o vreme când să jertfim puterile noastre și, între ele, puterea aceasta pe care o dă credința în legea strămoșească – nu putem să înțelegem ce înseamnă pentru românii din Ardeal Mitropolie în loc de Episcopie, nu putem înțelege ce era pentru uniți alcătuirea acestei Mitropolii, care îi păzea de a se topi în marea catolicismului din Ungaria și ce însemna pentru neuniți Mitropolia din Sibiu, care i-a desfăcut de frăția sufletească cu sârbii.

Mitropolia aceasta, ca și cealaltă, însemnează în același timp un centru de cultură și un punct de raliere națională și un loc de unde, în anumite împrejurări poate să plece conducerea în chestiile naționale. Având două Mitropolii, pe lângă cuceririle anterioare,

românii au putut să alcătuiască partide politice în acele părți”¹³. (...) „Atunci, prin acțiunea lor, prin acțiunea unor luminați șefi ai Bisericii, – în ceea ce privește Biserica Ortodoxă, a Mitropolitului Andrei Șaguna, care a fost unul din cei mai mari păzitori ai sufletului român din toate părțile – prin acest concurs fericit al mai multor factori, s-au întemeiat cele dintâi școli superioare române în aceste părți. Școlile au fost făcute cu bani dăruți de fiecare, cu bani adunați din greu, pentru biruința prin lumină a poporului românesc întreg. În felul acesta, treptat-treptat, din deceniu în deceniu, s-au întemeiat școli superioare românești la Brașov și, în timpuri mai târzii, la Sibiu, la Brad, la Beiuș, la Năsăud, în Banat și alte părți.

Astfel, pe lângă carte, care cuprindea activitatea călugărilor din secolul al XVIII-lea, pe lângă această carte s-a adaus școala românească neatârnată, cu caracter pronunțat țărănesc, care s-a întemeiat pe la 1830 și s-a mântuit în cea mai mare parte în apropierea anilor 1870-1880. Prin urmare, în curs de 40 ani s-a întemeiat, în mai multe grade, cu mai multe nuanțe, un învățământ românesc în adevăr modern și în adevăr național, în părțile acestea ardeleni”¹⁴.

În conferința – lecție ținută de Nicolae Iorga la cursurile de vară de la Vălenii de Munte, din iulie 1909, intitulată *Viața românească a Ardealului*, sunt reluate câteva din realizările mitropolitului Andrei și importanța lor pentru emanciparea românilor ardeleni de religie ortodoxă: „(...) Împăratul a fost recunoscător, fără îndoială, pentru toate serviciile pe care românii ardeleni le-au fost adus cauzei sale împotriva ungurilor. S-a creat, cum se știe, o Mitropolie a românilor uniți, episcopia de până atunci fiind prefăcută în Mitropolie; Șaguna a stăruit și a căpătat și pentru episcopia lui aceeași situație, și a întemeiat episcopii sufragane în legătură cu Mitropolia din Sibiu; uniți și neuniți au dobândit, va să zică, alcătuirea bisericească definitivă: păstrată până acum. Mai mult: Șaguna, om foarte cuminte, a dat credincioșilor Bisericii sale statutul, după care la adunările bisericești din fiecare an nu iau parte numai clerici, ci și delegați ai mirenilor. Și, deoarece Biserica e în legătură cu școala, deoarece școlile românești sunt confesionale, rezultă că pentru afacerile bisericești scolastice și culturale există un Parlament românesc,

cel puțin al românilor neuniți, care se adună în fiecare an și pe care guvernul unguresc nu-l poate desființa, deoarece a fost creat printr-o diplomă împărătească și împăratul, care a dat diploma, e același suveran care nu-și poate călca iscălitura. Noi am întemeiat Academia pentru centralizarea cercetărilor privitoare la limba și istoria noastră, ei au întemeiat Asociația ardeleană pe lângă cea din Maramurăș și cea din părțile bănățene – pentru cultivarea limbii românești și a literaturii naționale. Vedeti ce frumos paralel merg pașii noștri înainte, pe lângă pașii lor”¹⁵.

În volumul *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. II, *De la mișcarea lui Horea până azi*, volum în care sunt reproduse „lecțiile ținute la Universitatea din București”, și care a văzut lumina tiparului în anul 1914, Nicolae Iorga consacră un capitol „personalității lui Andrei Șaguna”, capitol în care sunt abordate probleme precum: „românizarea Bisericii neunite, câștigarea scaunului din Arad, originile lui Șaguna, profesorii tineri din Blaj, studenții de la Drept din Ardeal și idealul lor politic, macedonienii negustori și partea lor în opera de regenerare, începuturile lui Șaguna, românitatea lui Șaguna, Șaguna și mediul românesc, tendința politică a lui Șaguna, Șaguna și elementul laic și guvernamentalismul lui Șaguna”¹⁶.

Din acest capitol și din altele, referitoare la istoria românilor ardeleni în perioada 1848-1873, redăm în continuare aprecierile lui Nicolae Iorga cu privire la mitropolitul Șaguna și opera sa pusă în slujba Bisericii ortodoxe și a neamului românesc. „...Dar dezrobitorul mult așteptat a fost numai Șaguna (n. 20 decembrie 1808). Și el venea de la sârbi, că a fost ucenic de teologie la Vârșeț, și poate că este mai bine că venea de la sârbi, fiindcă astfel cunoștea toată practica lor administrativă. Toate intențiunile lor ierarhice erau astfel absolut familiare omului care fusese ani de zile după absolvirea studiilor secretar intim al Mitropolitului sârbesc din Carlovăț, Ștefan Stratimirovici. Șaguna a avut norocul încă de la început că s-a găsit – de la 1842 – și ca egumen la vechea mănăstire Opovo, din Sirmiu, în această lume de călugări ortodocși ai Banatului, în care națiunea lui avea de reclamat drepturi. Astfel, la moartea lui Moga se făcuse ceva pentru întrunirea supt aceeași cârjă a tuturor românilor de peste munți, precum se făcuse mult pentru ridicarea

prestigiului acestei cârje românești, care era singurul sceptru național posibil.

Dar Biserica însăși n-ar fi fost suficientă pentru a câștiga tot ce s-a câștigat în preajma anului 1848. În acest an și în aceia care urmează după dânsul, mai ies la iveală și alte elemente. Biserica aceasta nu era bogată. Biserica aceasta nu fusese dotată niciodată cum fusese aceea din Blaj sau cum fusese și mai mult dotată – și se pare că ghițuirea aceasta de la început a imobilizat-o pentru totdeauna – Biserica din Oradea Mare, bogată, luxoasă, dar care nu se mișcă nici măcar cât o protopopie ortodoxă din locurile cele mai sărace și bătute de Dumnezeu ale românilor de dincolo. Și Biserica aceasta era în cea mai mare parte incultă. Cine nu-și aduce aminte – legenda păstrează amintirea acestor lucruri – de inspecțiile lui Șaguna prin satele barbare, de preoți care parcă ieșeau din fundul pământului, care știau să cetească numai pe o anumită carte și într-un anume loc, care erau îmbrăcați ca țărani și trăiau ca țărani, – și nu trăiau prin partea cea mai bună a vieții țărănești, ci tocmai prin părțile cele mai rele. Preoți de turmă, de cârciumă și de horă. Se mai pot vedea și azi astfel de exemplare. Atunci însă, acest tip de preot era aproape general, și ne putem închipui că finul spirit care era Șaguna, aristocratic prin educație, – nepot de bogat negustor aromân, „grec” din Pesta, susținător al culturii, Atanasie Grabovschi (din Grabova), nobil de „Apadia”, el însuși crescut în capitala Ungariei și la Viena, – trebuie să fi avut un sentiment de oroare la înfățișarea acestor păstori antediluvieni, mai mult gâcitori și fermecători decât luminați slujbași ai Domnului”¹⁷.

„...Ca să se întâmple lucrul acela hotărâtor de manifestare politică nouă a națiunii, în 1848, când alte națiuni cu glas tare cereau pretutindeni drepturi corespunzătoare aspirațiilor lor seculare, pentru aceasta trebuia un om care să întrunească anume calități: calitatea de român, conducător al organizației ecleziastice celei mai largi a românilor din Ardeal; al doilea să aibă acele cunoștințe superioare pe care le putea căpăta cineva din alte școli decât din școlile noastre de teologie, cunoștințe înalte de drept și, în sfârșit, acest om trebuia să fie un om de capitală, de oraș mare, deprins a se prezenta în saloane, a vorbi cu reprezentanții de căpetenie ai lumii austriece, totdeauna roabă a formelor.

Și norocul cel mare al nostru a fost că ele s-au putut găsi întrunite în personalitatea superioară a lui Șaguna. Dar toată inteligența lui organizatoare n-ar fi servit la nimic dacă n-ar fi avut în același timp aceste trei calități. Și, dacă ar fi avut și a patra calitate, pe care nici n-a putut-o câștiga, dacă ar fi prins rădăcini în viața țaranului român, dacă ar fi ajuns la formula „prin noi înșine”, dacă ar fi crezut în ridicarea neamului prin forțele proprii, pactând cu cine vrea el pentru singura zi în care e nevoie de acest pact, misiunea lui ar fi fost mult mai glorioasă și mult mai fecundă. A fost însă eroul forțelor sale proprii, așa de mari, fără ca Țărâna-Mamă să-i adauge acele uriașe energii elementare care făceau nebiruit, în fabulă, pe Anteu.

Părintele Ioan Lupaș, în lucrarea-i comemorativă despre Șaguna, a arătat timpurile din tinereță ale viitorului Mitropolit, în care el însuși și fratele și sora lui au fost amenințați de primejdia – din punctul de vedere ortodox – a catolicismului. Familia fiind săracă, având nevoie de sprijin din partea autorității bisericești, și cea mai apropiată autoritate bisericească, din Mișcolț, nefiind cea ortodoxă, copiii au trecut la confesiunea romană. Mama nu s-a învoit la această schimbare, și stăruințele ei au învins.

Fără a face nici un fel de sentimentalism, e evident că, dacă Șaguna ar fi rămas catolic, ar fi fost o mare pierdere pentru națiunea română. Pe atâtea căi era îndreptat către străinătate, lucru de care trebuie să se țină seamă. Era îndreptat către străinătate prin toate legăturile familiei sale, care la începutul veacului al XIX-lea era mai mult sau mai puțin amestecată cu viața străină din capitalele sau centrele celor mari de negoț ale Ungariei. Educația primită de la început nu era desigur o educație românească. Tânărul Anastasie, călugărul Andrei s-a reromanizat și s-a reromanizat, n-aș zice numaidecât din voință – nu trebuie să exagerăm –, ci prin împrejurările vieții sale. N-a făcut-o din interes – ar fi o insultă s-o spunem –, dar nici dintr-o conștiință românească superioară, ceea ce ar fi iarăși o exagerare, oricât de folositoare ar putea fi în starea actuală de lucruri. A revenit prin Biserică și prin anumite accidente întâmplătoare în cariera lui bisericească, accidente, care, ca oricare altele, s-au întâmplat, dar puteau foarte bine să nu se întâmple. Pe lângă aceasta un om de calitatea lui nu era cerut de

națiunea română, – trebuie s-o recunoaștem. Sunt cazuri în care o națiune este rău servită, prea rău servită de cineva dintre fiii săi și atunci îl înlătură, cu și mai multă înviersunare, pentru vrednicie.

Da, națiunea românească de dincolo, la începutul veacului al XIX-lea, n-avea nevoie de Șaguna, supt nici un raport. O viață întreagă s-a zbatut el ca să împace națiunea română cu superioritatea lui, și n-a izbutit. A trăit niște ani teribili la sfârșit. Toată activitatea politică a românilor se îndepărtase de la el. Era socotit ca un greșit. Și, dacă ar fi fost considerat ca un greșit din punctul de vedere al lipsei de contact cu poporul, dacă aceasta l-ar fi îndepărtat pe el, care era omul Vienei, în legături cu cercurile oficiale, și nu atât din viața maselor națiunii, s-ar înțelege. Dar, chiar dacă n-ar fi fost înlăturat de niște oameni care reprezentau o politică mai bună decât a lui, încă ar mai fi o explicație, cum e întotdeauna când înlăturarea cuiva vine de la oameni care-i sunt superiori sau care sunt puși în împrejurări de acelea în care într-un chip superior fac aceeași politică, cu însușirile și neajunsurile sale. Dar nu; el a fost înlăturat de coaliția incapacităților și a nepregătirilor, care de cele mai multe ori are biruința împotriva oamenilor ce-și simt o menire pe lume.

Prin urmare, prin calitățile lui, Șaguna nu era chemat a juca un rol mare între români. Românii aveau nevoie de altceva, de un gospodar bisericesc bun, care să facă școli elementare, care să supravegheze învățământul în aceste școli, să îngrijească a nu-i lipsi niciodată nimănui mijloacele simple pentru educația religioasă a sufletului său. De aceasta aveau nevoie: de un om foarte respectuos față de Coroană, care să nu amestece națiunea sa în nici un fel de greutăți, care de trei ori să întrebe pe cel de sus înainte de a îndrăzni să facă un lucru pentru cei de jos. Națiunii nu-i trebuia Moga – e drept –, dar numai fiindcă Moga îmbătrânise; îi trebuia însă o reîntinerire a lui Moga, cu oarecari calități de insurecție superioare acelor de care se putuse învrednici, în vremurile sale, acesta. Atâta-i trebuia ortodoxiei de dincolo, și nu o superioritate, care ar fi fost jignitoare. Desigur, dacă Swift ar fi continuat povestirea lui Guliver dușmănit de pitici, s-ar fi văzut că, după multe firicele de păianjen rupte de mișcările sale, totuși liliputanii au isprăvit prin a-l lega cobză.

Și apoi, pornind oarecum din lumea oficialității, Șaguna avea o chemare de a trăi în lumea aceasta superioară, în care se cer fără îndoială anumite cunoștințe pe care nu toată lumea le are și pe care el le avea într-un grad înalt, dar pe care românii ceilalți, în genere, nici nu le aveau, nici nu le puteau prețui. El însuși nu se simțea atras de la început către moravurile primitive ale Bisericii românești. Va fi jignit și el, dar și pe el l-a jignit Biserica încredințată lui, de atâtea ori. Și totuși i s-a jertfit, singura cale pe care putea s-o înalțe, de atâtea ori.

Totuși, niciodată n-a fost înconjurat, propriu vorbind, de clerul său întreg, ci a avut pe lângă sine unul sau doi crescuți în spiritul lui, Veniamini, păstori ai gândurilor sale cărora le încredința adâncile sale dureri intime.

Pe de altă parte, românii atunci nu înțelegeau nici marele folos care ar putea rezulta pentru ei din anumite legături cu anumite cercuri vieneze. Acele cercuri vieneze existau, precum exista puterea fundamentală a națiunii române, dar între un factor și altul nu se stabiliseră alte legături decât a birului, a serviciului militar, a îndeplinirii datoriilor de supuși. Nu se putea prevedea vremea când Viena va avea nevoie de români supt un alt raport decât supt raportul de buni supuși, de îndeplinitori punctuali ai datoriei lor față de Cărmuire, de zestre omenească creditară a Măriei Sale Chesaro-Crăiești.

Deci, dacă Șaguna ar fi rămas în catolicism, toate acestea nu se făceau, ori măcar nu se făceau **atunci**, ceea ce are importanța sa. **S-a întâmplat** că a fost altfel.

Intimitatea lui Șaguna, adâncul sincer al cugetului lui, nu le cunoaștem fiindcă n-avem scrisorile lui particulare. Va fi existat – căci omul era prea superior ca să nu fi existat – va fi existat o tragedie intimă în sufletul lui, în care au stat, o mulțime de vreme, anumite elemente în luptă. Nu i-a bănuț nimeni ortodoxia, dar românitatea i-a bănuț-o, și chiar conștiința românească căpătată mai târziu i-au bănuț-o mulți, văzându-se între altele, și prin aceea că, în alegerea de episcop de Turda (1 decembrie st.n. 1847), după câteva luni de vicariat (început în august 1846), el a fost în rândul al treilea. Era tânăr, frumos, învățat, avea talente sociale, era harnic – minune mare la o națiune care se ferește adesea de acest defect – prin urmare avea o mulțime de calități; dar tocmai de

aceea a fost în rândul al treilea. Doi alții i-au răsărit înainte: pe lângă sânguinciosul director școlar Moise Fulea, și înaintea acestuia chiar, un membru al familiei Moga, Ioan. Și atunci Duhul Sfânt, care uitase să inspire pe protopopii adunați pentru alegerea succesorului lui Vasile Moga, a inspirat pe Împărat – și acesta lucru destul de rar – și la 24 ianuar 1848 l-a ales pe dânsul.

Odată ce el venea de la Împărat, inferioritatea lui dispăruse. Din vicariul suspect ce era pînă atunci, el devenise Vlădica cel bun. Omul nu făcuse nimic ca să ajungă în rândul al treilea; dimpotrivă, în cele câteva luni de vicariat, cercetase dioceza sa, intrase în legături cu preoții, pentru școală își formase un program de îmbunătățire. Și după aceasta era să meargă pe aceeași cale.

Acei mulți care s-au simțit jigniți în sufletul lor că s-a ales Șaguna, persistau totuși să vadă în el un sârb. El a întrebuințat, pînă foarte târziu, pentru studiile sale, cărți slavonești; lucrările lui, cum este **Istoria Bisericească**, sunt făcute după modele sârbești. Cetirea lui a fost în mare parte și latină: pe una o avea din cariera de ortodox, iar pe cealaltă, cetirea latină, germană și ungurească, o avea din studiile lui anterioare la Mișcolț și Pesta. El a vorbit însă celor de jos și a predicat românește. A știut bine românește, fără îndoială; scrisorile lui sunt într-o limbă destul de bună, dar cu toate acestea în intimitatea lui el vorbea mai mult nemțește; glumele lui cu cei mai de aproape, proiectele pe care li le dădea, toate acestea erau nemțești. În acest cerc larg al activității sale, nu-și avea nici rudele și nici mormintele.

Avem, deși nu le-a adunat nimeni, circulările lui. Ele țintesc toate de-a dreptul la neajunsurile timpului. Se vede foarte bine cu ochiul clar, prevenitor, care nu se sfiește de nimic, care arată orice este rău și vede imediat mijlocul de îndreptare. A fost un admirabil om practic. Răul când l-a văzut, nici n-a avut vreme să zică **nu**, ci fapta lui a trecut deodată la **da**. „...Păcatul cel mare pentru Șaguna este că le spunea în felul în care le-ar fi putut spune și un guvernator de provincie de la Graz, și un episcop catolic de la Brunn, și oricare funcționar ecleziastic sau laic din orice provincie a Imperiului. Cugetul lui nu era românesc, felul cum el gândea era al școalelor unde învățase. Lumea din care plecase el nu avea o vatră românească în mijlocul casei. De

aceea a rămas imperialist și austriac. Și de aceea multe din formulele pe care le-a găsit nu s-au prefăcut în realități binefăcătoare pentru neamul a cărui Biserică o organizase. Poate că dacă cerea mai puțin și cerea altfel, ar fi mers lucrurile mai bine. Însă el a cerut așa de înalt și așa de complex, încât a descurajat pe mulți oameni, care n-au mai făcut nimic. Cum era Șaguna, și cât a păstorit Șaguna, și cât de bine a fost servit Șaguna, și de natură și de împrejurări, căci nu-i lipsea nimic omului ca om; și nici în ce privește elementele care îi stăteau la îndemână dincolo de marginile poporului său! Niciodată n-a fost român care să poruncească mai mult. Acesta n-a cerut, a pretins, și de aceea a căpătat. El a știut cine sunt nemții din Viena și ungurii din Pesta. Nu se intră la el ștergându-ți de o sută de ori tălpile de covoarele de la ușă și îndoiindu-ți mijlocul în fața tuturor lacheilor care ies în cale. Trebuie să intri cu conștiința că reprezinți un popor, indiferent de cum te-ar chema. Conștiința aceasta a avut-o el. Și, dacă cu toate acestea, Șaguna, având însușirile și îndemănările acestea excepționale, nu a putut face și mai mari lucruri, dacă pe urma păstoriei sale îndelungate au rămas încă preoți care abia știau carte și au rămas școli care numai de formă figurează astfel, dacă literatura românească nu s-a îmbogățit esențial, aceasta se datorește faptului că acest Abstand, această deosebire de situație între o parte și alta, era așa de mare, încât asupra ei nu se putea întinde o punte. Între el și al lui era o incapacitate de a se înțelege, și nu poți servi pe cineva bine pînă nu l-ai înțeles deplin (...) De aceea nu este om care să se fi cutremurat înainte de a călca pragul Reședinței din Sibiu. Nu este unul care să fi văzut pe Șaguna însuși stînd în prag și cerându-i socoteală de ce este și de ce poate. Nimeni n-a văzut ființa lui Șaguna în locurile pe care le întemeiase și le umpluse de viață, ci a văzut cancelaria lui Șaguna, care se poate continua lesne pornind de la cel din urmă număr de ordine.

Da, este incontestabil că un anume formalism de origine austriacă, un anume spirit de cancelarie a pătruns în lumea românească prin Șaguna. De altminterlea, ca să înțeleagă cineva acest lucru, trebuie să-și amintească și cariera lui. Înainte de a veni în mijlocul românilor, el a petrecut cîtva timp în lumea mănăstirească. Dar nu s-a împărtășit

de viața călugărească, așa de modestă și intimă. Vlădicii care au fost călugări se deosebesc totdeauna printr-un fel de adâncă intimitate, printr-o umilință atingătoare, mișcătoare, contagioasă, am zice a spiritului lor. Cel mai mare teolog nu are nota aceasta. Aceasta nu se învață, se capătă în anii aceia îndelungați de singurătate, în înfățișarea aceea zilnică a sufletului înaintea lui Dumnezeu. Șaguna n-a fost om de mănăstire. El a trecut doar printr-o mănăstire de lux, cum sunt mănăstirile ortodoxe din Austro-Ungaria, care au prea puțin din spiritul monastic răsăritean, din spiritul acela de izolare ascetică, de îndepărtare de lume.

Apoi a fost funcționar de cancelarie în lumea bisericească a sârbilor. A stat pe lângă Mitropolitul din Carlovăț, intim al lui. După tradiție și după privilegiile care s-au acordat sârbilor, când s-au așezat în regatul Ungariei, „Patriarhii” aceștia din Carlovăț sunt înainte de toate șefii națiunii lor. Deci și pe la 1830-1840 erau oameni care făceau politică de pe scaunul metropolitan, și ceea ce a învățat Șaguna de la dânsii n-au fost atâtea lucruri bisericești, pe care le știa și din școală, ci cum se face singura politică posibilă pentru o națiune ortodoxă din monarhie. Un Stratimirovici era un suveran între ai săi și secretarii lui erau ca secretarii intimi ai unui cap încoronat.

Venind, deci, Șaguna în Ardeal, el a vrut să fie – și a fost – a izbutit să fie, prin calitățile sale superioare – un Patriarh al românilor. Ce erau pentru el uniții? O grămadă de rebeli pe care-i domina el cu personalitatea lui, și, dacă ar fi reușit să-i aducă la vechea lor credință ortodoxă, rolul său patriarhal, am putea zice rolul său regal, s-ar fi pronunțat încă mai mult. Dacă i-ar fi oferit cineva să conducă o Biserică fără caracter de reprezentanță națională, o Biserică fără legături posibile cu Curtea, o Biserică în care să nu se petreacă lupte politice, pe care el să se simtă chemat a le domina, mă întreb dacă Șaguna ar mai fi păstrat pe el haina pe care a purtat-o.

Și nația sârbească exista de la cel dintâi act împărătesc pecetluit care se dăduse șefilor ei. O nație românească însă nu exista înainte de 1848, oricât de mult ar fi fost cerută de la forurile înalte de aceea care se simțeau făcând parte dintr-însa. „...După cum sârbii erau cu toții strănși în umbra Mitropolitului din Carlovăț, după cum acesta avea dreptul să

vorbească Vienei în numele tuturor sârbilor, după cum nu exista pentru sârbi nici cultură, nici drept în afară de organizația bisericească, tot așa pentru români nu trebuia să existe nimic în afară de această organizație a Bisericii lor.

Aici însă a fost o slăbiciune în acțiunea lui Șaguna. El a împiedicat alcătuirea în afară de Biserică a unei forțe culturale, politice și sociale românești. O parte din dușmănia care se îndrepta către el în cursul luptelor constituționale ale românilor din Ungaria, după îndeplinirea organizației bisericești, se explică și prin faptul că elementul laic avea și el oarecare drepturi. Oricât de mult ar fi legată o națiune de tradiția religioasă, de o tradiție ierarhică – și mai mult decât era legată națiunea românească în Ardeal și Ungaria nu se putea – cu toate acestea era bine să existe ceva și în afara acestei organizații. În general se poate zice un lucru: orice fel de organizație fundamentală ar exista la un popor, în orice domeniu, este bine să existe ceva în afară de această organizație, fiindcă numai aceasta permite un control.

Un control nu era necesar în vremea lui Șaguna. Ar fi fost dăunător, dacă s-ar fi făcut în contra unui om cum era Șaguna. De câte ori însă, s-a uitat cineva în socotelile politice ale lui Șaguna, a încurcat lucrurile. El era în stare să-și îndeplinească funcțiunile politice ce și le însușise, fără amestecul nimănui. Dar, dacă cineva nu poate să fie sigur ce va fi succesorul din sângele său, cum poate ști ce poate fi acela rezultat dintr-o alegere influențată de atâtea interese omenești și putând să ridice cine știe ce incapacitate comodă!”

„Șaguna însuși a creat, cum vom vedea, un sinod național; cea mai mare inovație a lui Șaguna, determinată însă și de concepția lui de a porunci prin Biserică. A voit să dea voie și celorlalți să se manifeste ca națiune doar cu ocazia alegerilor episcopale și „agendelor”. Puteau mirenii să se amestece în viața bisericească, dar rămânând mireni. Cine pregătise însă pe acești mireni de un rol politic? El însuși n-a avut legături cu ei; a rămas preot până la sfârșit, înconjurat numai de ucenicii lui bisericești. Poate că vreunul din laici ar fi putut să fie câștigat. La dânsul însă nu se intra cu ușurință, se pătrundea greu. Până și străinii aveau o sfială de a veni în fața lui Șaguna. Iată ce spunea un ungur cuiva

care mergea în Ardeal: „Intră în Ardeal și caută să vezi pe Șaguna. Să știi însă că acela este un om pe care nu-l poate cuprinde o țară”.

Prin urmare, mirenii au rămas needucați politicește în tot acest timp, și din acest fapt, din această needucare a mirenilor au rezultat greșelile lor, cu totul fără coordonare logică, de a juca un rol politic împotriva lui, când poate ar fi fost cu puțință să joace un rol politic alături de dânsul și în sensul vederilor și acțiunii întreprinse de Șaguna. În sfârșit, voi încheia cu o constatare, care, aceea, desăvârșește icoana pe care trebuie să ne-o facem despre Șaguna. Șaguna a fost guvernamental de la început până la sfârșit. Dar poate fi cineva guvernamental în mai multe feluri?

Șaguna a fost guvernamental de gradul cel mai înalt. Nici o hotărâre de-a lui n-a plecat fără asentimentul Curții, nici o hotărâre a lui nu s-a lovit de punctul de vedere al Curții. Atât numai că a știut să pregătească Curtea într-un anume sens. E un corectiv, dar el a existat numai pentru el, nu și pentru alții. A fost un austriac, imperialist și habsburgic, și s-a creat de atunci un obicei în acest sens. Dar, pe urmă, Viena s-a mutat, în ceea ce privește pe români, la Pesta, și succesorii lui, care au făcut politica Pestei revendică pentru Șaguna originalitatea detestabilei lor politice. Șaguna nu întreba pe miniștri, ci pe Împărat. Dar alții s-au oprit la miniștri și, când au apărut în fața Suveranului, l-au găsit așa cum fusese pregătit de alții în contra lor¹⁸.

În capitolul intitulat *Mișcarea de la 1848*: ziua de 3 mai, Iorga menționează: „...Se putea prevedea cum se va desfășura adunarea cea mare de la 3 mai. **Amândoi** vlădicii erau să fie de față, – căci acum Șaguna se întorcea de la sârbi, unde se sfînșise. Interesant este și cum au ajuns vlădicii acolo ca să se viziteze, să prezideze împreună, să apară alături înaintea celor 40000 de oameni. Ca să fie acolo, trebuia ca Leményi să devie curajos și, al doilea, trebuia ca Șaguna, care crescuse în ortodoxie strictă sârbească, să aibă curajul de a intra în casa unitului. Când s-a întors Șaguna de unde se dusesese pentru sfînșirea lui, dintr-un loc care numai la violență și răzvrătire nu-l putea îndemna, a găsit scrisorile acelea, îndemnurile venite din mai multe părți. S-a hotărât să meargă la Blaj. Sibiul să meargă la Blaj! ...Vă gândiți ce însemnează aceasta? Cât de grea este

reconcilierea între două Biserici, dintre care una se ridicase foarte răpede împotriva celeilalte, prin înfrângerea parțială, prin scăderea ca autoritate a aceleia! Vechea tovărășie de la **Supplex libellus** trebuia însă reînnoită, și cu un simț de răspundere mult mai mare.

În sfârșit, Șaguna a venit și a fost găzduit la Curtea colegului său. Dar, încă o dată, de ce a devenit curajos Leményi? Și de ce Șaguna a trecut peste toate considerațiile ortodoxiei sale sârbești și s-a manifestat interconfesional, național, el care avea așa de mult contact cu ortodoxia și așa de puțin contact cu națiunea lui proprie? Fiindcă din mediul care înconjură oamenii conducători pleacă anumite porunci, înaintea cărora și frunțile cele mai trufașe trebuie să se plece. Și este bine când frunțile acestea se pleacă înainte ca mediul să vorbească imperativ. Fiindcă înaintea poruncilor instinctului popular, care nu se înșeală, nici o rezistență nu se încapă. Așa a zis și bietul Mitropolit al Moldovei la 1859: „Unde e turma, acolo și păstorul”. (...) „La 28 decembre, se strânse la Sibiu, cum am spus, o nouă adunare, după cererea lui Puchner, cu misiunea de a sprijini mai ales proiectul de a se încredința Ardealul întreg exclusiv acestui guvernator militar. Șaguna a vorbit, și el a redactat desigur și hotărârile. Discursul său deplânge „satele cele despoiate și arse, bisericile cele pângărite, mulțimea fraților din starea bisericească și mirenească sentențiați și uciși cu urgie, care zac neîngropați pe câmpuri și drumuri”¹⁹.

Mergând pe firul evenimentelor, în paginile intitulate *Triumful împăratului și răsplata românilor*. Lupta pentru Mitropolia nouă, Iorga spune: „Șaguna se gândea – cum era și natural, el fiind înainte de toate reprezentantul organizației sale bisericești, al confesiunii sale, pe care era chemat s-o apere, și nimeni nu poate să-l ție de rău pentru aceasta –, Șaguna, deci, se gândea mai cu seamă să întrebuițeze bunăvoința Împăratului pentru a rupe lanțurile acelea, desigur stricătoare și umilitoare, dar foarte explicabile prin întreg trecutul amânduror națiunilor, care se stabiliseră între Biserica românească din Ardeal și Banat și Biserica de la Carlovăț. Tendința lui era ca, desfăcându-se de supt stăpânirea Patriarhului sârbesc și a Mitropoliților și episcopilor sârbi, teritoriile ocupate de

românii din Banat să fie reunite la episcopia lui, ridicată la rangul de Mitropolie”²⁰.

Modul în care cei mai reprezentativi reprezentanți ai elitei românilor ardeleni, s-au raportat la mitropolitul Andrei Șaguna, rezultă din următorul pasaj: „Pe Cipariu și pe Bărnuf i-am văzut, de un timp, nu acolo, la Blaj, în legătură cu tradiția confesională locală, ci, până la sfârșitul anului 1849, până la restabilirea păcii, i-am văzut, totdeauna în legătură cu Șaguna, în legătură cu generalitatea politică a românilor. Mergeau cu Șaguna și supt Șaguna natural, nu din punctul de vedere confesional, ci fiindcă lor le plăcea să vadă în Șaguna reprezentantul cel mai bine înzestrat, cel mai influent, cel mai capabil de a duce la biruință poporul românesc. Dar nu se putea împiedeca nici aceea ca, prestigiul lor personal crescând, Biserica în fruntea căreia stătea acest om de mare autoritate, să nu câștige și ea, în largă măsură”²¹.

(...) „Peste câteva săptămâni, la 21 februar 1850, același provocant tiran al Ardealului cucerit cerea, în vorbe puține și mândre, să i se spuie de ce Șaguna a schimbat vechiul titlu de „episcop diocezan grecesc neunit” („griechisch nicht-unirter Diöcesan-Bischof”) cu acela de „episcop diocezan românesc al Bisericii orientale din Ardeal” și i se răspundea că nu e o inovație, ci reluarea titlului firesc și istoric, părăsit numai de 150 de ani, „din nepriința vremurilor”, și restituit, neapărat, prin însăși decretata „egalizare a confesiunilor”. Biserica lui nu cunoaște „centralizarea rigidă, făcând abstracție de naționalități, ci ține samă de fiecare seminție”, întrebându-i limba potrivit cu canoanele. Urmas al vechilor, „oláh püspökök”, el se simte și se va numi român, cum românii sunt toți fiii săi duhovnicești. „Grec” are și alt sens, iar „neunit” e o negație de care nu simte nevoie a se folosi în caracterul pozitiv al misiunii sale, – cum au cerut diocezanii săi. De altminteră, acest titlu, pe care l-a luat de când i s-a dat misiunea la Curte, l-a purtat și înaintea Ministeriului și a Împăratului”²².

(...) „În april, Șaguna își ținuse sinodul care trebuia să-l pregătească pentru acțiunea lui de despărțire a Bisericii românești din regiunile bănățene de Biserica sârbilor. Din aceasta se vede foarte bine care este punctul lui de vedere, direcția în care-și va întreprinde toate silințele. De aceea aștepta cu nerăbdare ceasul sinodului, pe care boala patriarhului îl

tot zăbovea. De aceea, fericirea lui când, în sfârșit, adânc în toamnă, se făcu dorita convocare. La cererile vechi el adăuga și altele: admiterea legăturii dogmatice cu **celălalt** Patriarhat, de Constantinopol, respectarea sărbătorilor ortodoxe, catehizarea după ritul lor a copiilor, regulamentarea căsătoriilor mixte, întemeierea unei Mitropolii și pentru românii de ritul său din Austria și crearea unui consistoriu diocezan, de arhimandriți, protosingheli și preoți, cu cancelaria și fondul lui, ridicarea de seminarii pregătitoare, pedagogice și teologice, deci și pentru învățători, organizarea școlii populare confesionale susținută de popor, cu inspectorii săi locali și inspectorul general, un fond de pensii al clerului, cruțarea lui de arestări brutale, administrația autonomă a fondurilor (16 novembre)”²³.

(...) „Punctul de vedere al lui Șaguna este cuprins în această formulă: „Libertatea și independența Bisericii orientale din Ardeal și egala îndreptățire a ei cu celelalte religii creștine din țară”. Numai în legătură cu această judecată venea vorba și de problema politică. Limba poporului este totdeauna și limba bisericească; **prin urmare** Biserica stă în legătură strânsă cu libertatea națională, așa încât viața și înaintarea ei sunt condiționate de viața și înaintarea celeilalte. **Din cauza aceasta** el trebuie să ceară „existența politică a națiunii române”. Dar întâi Biserica și pe urmă națiunea. Se ceruse însă mult mai mult la început: românii de amândouă confesiunile strânși laolaltă și formând un corp politic separat în Monarhie. Vede oricine că între aceste cereri și acele din primăvara anului 1850 este oarecare scădere, și chiar oarecare contrazicere. Evident că erau și români uniți; cine putea să-i ascundă? Erau așa de mulți! Și apoi organizarea lor era veche, și cultura lor de asemenea – și foarte necesare. Și, atunci, ce era de făcut? În legătură cu Biserica orientală din Ardeal se cerea existența politică a națiunii române întregi”²⁴.

(...) „În sfârșit, petiția de reîntemeiere a Mitropoliei românești, cu un Consistoriu de mireni, și pentru Bucovina, pe care o prezintă, la 21 august 1860, Șaguna, cu Andrei Mocioni pentru Banat și baronul Petrino pentru Bucovina, fu ascultată. Un nou sinod general ortodox fu ordonat la 27 septembrie, în ajunul Constituției din 20 octombrie. Împăratul declara că „nu e neapărat la înființarea

unei Mitropolii române de religie ortodoxă răsăriteană”, pe care o cerea, la 26 octombrie, și sinodul diocesan din Sibiu. Dar interesele catolice, greutățile puse de sârbi, reaua-voință a lui Hacman zăboviră până la 1864 hotărârea definitivă”²⁵.

Din capitolul, *Noua eră austriacă până la dualism și românii*, am selectat pasaje:

„Afară de declarații, ca cea a lui Șaguna că limba românească își are drepturile ei în viața publică, de intervenția lui pentru secția ortodoxă la Ministeriul de Culte și pentru ajutoarele date școalelor și bisericilor, erau totuși chestiuni care se impuneau la toți. Era întâi chestiunea organizării bisericești, și Șaguna cerea, ajutat și de reprezentatul Banatului și al Bucovinei, dar combătut de Patriarh „o adunare obștească bisericească, cu reprezentare proporțională ori măcar o conferință de fruntași, dacă era cu putință. Era de nevoie fixarea unui normativ pentru legătura inter-confesională a românilor”²⁶.

(...) „Mai puțin mulțumit se arată Șaguna: neprimirea întregii deputații i se părea o dezaprobare și o jignire. „Îmi vine de tot asemenea cu împrejurările anului 1848, când încă ni se ziceau vorbe frumoase. Dar ce folos! Ele au rămas vorbe, și nici după doisprezece ani nu s-au făcut trup. Oare să mai așteptăm alți doisprezece ani? Vrăjmașii s-au folosit cu opozițiile lor de doisprezece ani, însă noi puteam să prevedem că după doisprezece ani mai adânc vom zăcea în groapa goanelor”²⁷. „Noua eră” austriacă până la dualism și românii „Și, cuminte, Șaguna vedea mântuirea în această lozincă: „Cât doresc ungurii pentru naționalitatea lor, atâta dorim și noi pentru a noastră naționalitate”; „egalitate în lege și prin lege”. „Singuri ungurii cei mai mari ne-ar osândi pe noi românii, dacă am lăsa ca noi astăzi mai puțin să fim decât ungurii în patria aceasta, ce e comună, a noastră și a lor”. Nici el nu era însă principal un adversar al „unirii”²⁸.

În legătură cu rolul și contribuția mitropolitului Andrei Șaguna la înființarea ASTREI, Nicolae Iorga menționează: „Românii se încearcă atunci să se organizeze atunci măcar cultural. Până și această organizare întâmpină piedici... Pentru uniți, „Asociația pentru Cultura Limbii și Literaturii Românești” a făcut-o Șulut; pentru neuniți a făcut-o și Șaguna. În mare parte a făcut-o Șaguna, întrucât mintea lui nu era prinsă de acea grijă de căpetenie care la

1864 trebuia să-și producă ultimile rezultate, aducând recunoșterea de către Împărat prin decret imperial a Mitropoliei din Sibiu... De fapt, a făcut-o toată lumea; a făcut nevoia nației, pornirea disperată de a se găsi un loc în care să se poată strânge toți românii fără deosebire de teritoriu și confesiune, având și legătură cu noi, cei de dincoace”²⁹.

Din capitolul *Dualismul austro-maghiar și românii*, am selectat fragmentul referitor la însemnătatea adoptării de către mitropolitul Andrei Șaguna a *Statutul organic*. (...) „Dar opera cea mare a memorabilei adunări a fost **Statutul organic**, „templu al libertății confesionale și naționale”, cum se exprima unul din vorbitori. După cuprinsul lui, „nime în provincia noastră metropolitană”, spunea Șaguna însuși, „nu e oaspe și nemernic, ci e membru îndreptățit și activ în Biserica noastră”. De la un capăt la altul, pentru preoți, pentru dascăli de școală, pentru toți slujbașii mărunți, pentru protopopi și inspectori școlari, pentru membrii consistoriilor, pentru vlădici și Mitropolit, un singur principiu domnește: acela al alegerii, și ea trebuie să se facă pe cea mai largă bază populară. Fiecare organ are autonomia sa. Adunările sunt parohiale, protopopești, consistoriale (cu un Senat bisericesc, unul școlar și al treilea fundațional). Preoții lucrează alături cu mirenii. Congresul de 90 e anual; cel de alegere a Mitropolitului cuprinde 120 de membri. Era ca o înviere a înfrățitoarelor tradiții democratice din Biserica primitivă, interpretate în așa fel, încât să permită exprimarea adecvată și îndrăznească a unei națiuni care nu-și putea găsi astfel o continuă manifestare legală”³⁰.

În sfârșit, din capitolul *Cultura populară a românilor din Ungaria în preajma anului 1870*, al volumului *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria. Vol. II. De la mișcarea lui Horea până astăzi*, am reluat informațiile lui Nicolae Iorga, referitoare la învățământul confesional în limba română: (...) „Cu toate acestea, după ce Șaguna a creat cele 600 de școli ale lui și cursul de pedagogie, înaintarea școlilor a mers foarte repede; a fost o mișcare spontană de iubire a țaranului pentru școală, care poate nu-și află părechea în nici o țară din lume... Căci doar nu era vorba de întemeierea școlilor din bugetul statului, ci de jertfa grea a fiecăruia dintre săraci. În asemenea condiții e adevărat de uimit că, la 1860, din 2164 de

școli primare care existau în Ardeal, 742 erau școli românești. Mai mult decât a treia parte a școlilor de acolo erau întemeiate, deci, de țărănimea noastră ieșind așa ca din pământ. „Să nu zidim de sus”, marea învățătură a lui Șaguna, fusese urmată... „Se ceruse Universitate, Academii, – și de simpli săteni săraci. Șaguna voia un gimnaziu mare și un gimnaziu mic, șase altele în țară, șase școli reale. După ce se supărase pe brașoveni că zălogesc pentru gimnaziu și „cojocul Sf. Nicolae”, el îl sfinți, îl îngriji și-l iubi, cât stătu supt conducerea lui Gavril Munteanu și a lui Ioan Meșotă”³¹.

În Cartea a III-a din *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, denumită *Ținutul Sibiului*, articolele semnate de Nicolae Iorga poartă titlurile: *De la hotar la Sibiu, Sibiul, Satele românești din Apusul Sibiului, Ocna Sibiului, Rășinari, Țara Amlășului*. Din articolul referitor la Rășinari, am reținut pasajul privind înmormântarea mitropolitului Andrei Șaguna și la semnificația simbolică a existenței în această localitate a mormântului marelui ierarh ardelean: (...) „Pe acest drum de cinste al pădurii stăpâne (drumul de la Sibiu spre Rășinari – n.n.) a trecut acum cîteva zeci de ani convoiul de îngropare al Mitropolitului ortodox Șaguna, cel dintâi și până azi unicul. Sicriul cu rămășițele bătrânului, care își încheiase întreaga viață și opera întreagă, era petrecut de clerici înalți, dintre care puțini îl plîngeau fără a se gândi și la moștenirea lui, de mulțimea preoțimii celeilalte, prinsă într-un așezământ trainic de acela care se ducea acum în cântările ce petrec moartea creștinilor, și de multă mireni-me, care fusese chemată de acest arhiereu la munca frățască pentru întărirea Bisericii. Nu lipseau nici cîte unii dintre cei străini, cărora marele mort știuse să le impuie persoana sa și, prin aceasta, legea sa, neamul său, și pădurea, martora biruințelor și ocrotitoarea suferințelor noastre, va fi sunat din frunzele ei dese o plîngere pentru Vlădica românilor, răposatul.

Șaguna avea bisericuța în mijlocul Sibiului și alta la margine, în Josephstadt. Dar acolo i s-a părut că n-ar încăpea de străinătate multă. Și nici nu credea că lângă negustorii greci din timpuri, lângă pașnicul Vasile Moga și harnicul Moise Fulea ar fi un loc potrivit pentru marea și îndreptățita lui mândrie de arhiereu peste două, trei milioane

de români. El își alege, deci, acel curat, liniștit și harnic colț de românimie care e Rășinari. Lângă biserică cea nouă din marele sat se vede, la drum, o bisericuță de îngropare, cu grilă de fier și doi lei paznici, unde jandarmii vin din când în când să smulgă tricolorul de la vreo coroană nouă, pentru ca mortul să nu fie înfășurat în semnele deosebitoare ale neamului său. Puțină lume vine să-și amintească și să aducă mulțămită în acest loc de odihnă, sub înaltele dealuri, deasupra cărora se înalță departe munții. Aici doarme Șaguna.

Acest mormânt e un adăpost. Un alt adăpost era în vremuri acea căsuță cu ferești chioare, zidul crăpat și coperișul de paie zburlite, în care au stat cei dintâi episcopi, aduși de la sârbii din Buda, pentru românii neuniți ai Ardealului, ca o pomană nesigură și un mijloc trecător de liniștire a sufletelor. Dacă simți o adevărată înduioșare privind umila dărăpănătură, nu e pentru acei străini împărțitori de antimise și stângători de dăjdii vlădicești, ci pentru încă una din suferințele, din rușinile care, veac de veac, au căzut din belșug asupra neamului nostru”³².

În final, reproducem cuvântarea ținută de Nicolae Iorga, în ziua de 4 octombrie 1909, la Ateneu Român din București, inclusă în volumul *Viața românească în Ardeal*, cu titlul *Comemorarea Mitropolitului Andrei Șaguna*: „Onorat auditoriu, După lucrurile frumoase și bune care s-au spus, mai rămân doar cîteva cuvinte de încheiere de adăugat. Domnilor, însemnătatea serbării acesteia stă în faptul că se poate ca în București, într-un oraș care a fost socotit oraș ușuratec, oraș înstrăinat de scopurile mari ale neamului, a cărui Capitală culturală și sufletească ar trebui să fie, că în București se poate, înaintea unui auditoriu așa de numeros și de ales, plin de râvnă și de simțul de comunitate românească de care s-a dovedit capabil, să se comemoreze cineva care nu face parte din țara noastră, nici din Biserica noastră, dar ceea ce e mai sus decât Biserica din România și decât România de astăzi până mâne, face parte din Neamul nostru. (Călduroase aplauze).

A dat Dumnezeu – ceea ce înseamnă munca noastră și conștiința noastră –, ca de la un capăt la altul al românimii de unsprezece milioane să vibreze același suflet. Acum cîteva zile, aici, în România, se comemora cu ajutorul a câțiva și împotriva voinței altora, 50 de ani de la întemeierea statului românesc, și

nu numai toată România de la un capăt la altul s-a zguduit de amintirea eroicului Vodă-Cuza (entuziaste și îndelung prelungite aplauze), răsărind când trebuia să răsară, dar frații noștri, acei care nu din vina lor, ci poate din vina noastră sunt unde sunt, s-au înclinat și ei înaintea măreței umbre care trecea (înfălcărate aplauze). Și astăzi, când, în clipe grele și triste, de cea mai mare primejdie pentru neamul nostru de dincolo, se ridică din mormântul de la Rășinari cealaltă măreață umbră, cerând și ea socoteală cui trebuie să se ceară socoteală (puternice aplauze), punându-se și ea pavăză de apărare împotriva dușmanilor neamului său, – întorcând ardelilor marile clipe de simțire din ianuarie trecut, ne închinăm și noi adânc înaintea măreței umbre care răsare dincolo de culmilor Carpaților. (Mult entuziaste și prelungite aplauze).

E greu de spus, în câteva momente cât datorim noi lui Andrei Șaguna. Zic: noi, fiindcă românii de oriunde datoresc acelorași oameni aceeași recunoștință. Nu se poate aduce un serviciu esențial unei părți a neamului nostru fără ca acest serviciu să se întindă, în binefaceri culturale sau politice, asupra neamului întreg. Ce este al lor este și al nostru, și ne înfrățim în cultul oamenilor mari ai trecutului, înainte de a ne înfrăți sub conducerea oamenilor mari ai viitorului, pe care avem dreptul să-i așteptăm. (Călduroase aplauze). Șaguna n-a fost un entuziast, dar un neam n-are nevoie numai de entuziaști. Ar fi o mare greșală să se creadă că un neam poate să meargă fără entuziaști, dar ar fi o și mai mare greșală să se creadă că un neam poate să meargă numai cu dâșii. Și neamul nostru bine înzestrat a avut pe rând, când trebuia, pe marii săi entuziaști – pe marii săi nebuni – și pe marii săi cumiști – pe marii săi oameni politici. (Ilaritate, aplauze prelungite).

Când Șaguna a răsărit – și, vedeți, a răsărit cu adevărat, în momentul când era cerut, a răsărit fără să aibă tinerețe; copilăria și-a petrecut-o în mijlocul celorlalți, și poate că aceasta și explică primirea pe care a întâmpinat-o și mai ales ascultarea desăvârșită pe care, în afară de puține excepții, a întâlnit-o în cei mai buni ai neamului său din momentul acela, – când Șaguna a răsărit, nu era nimic în urma lui. Atunci pentru întâia oară îl vedeau, și, apărând atunci, a arătat de la cel dintâi pas încotro merge și a arătat, nu numai

încotro merge, dar că puterea lui este destul de mare pentru a merge până la capăt pe acel drum.

Era în ajunul Revoluției de la 1848. Pe atunci trăiau în Ardeal trei feluri de oameni: două din acele feluri e bine ca întotdeauna să se găsească la un popor; cât privește cel de al treilea fel, l-am lăsa bucuros altora, – cu toate că Dumnezeu ne-a dăruit această specie în cantități mari și că are un succes mai deplin decât celelalte două categorii. Erau întâi oamenii mulțumiți de situația lor, de gospodăria lor, de persoana lor; era vechea tagmă preoțească din veacul al XVIII-lea, care trăia și în întâia jumătate a veacului care abia s-a isprăvit; erau preoții lui Moga, înaintașul lui Șaguna. Șaguna iese în relief față de Moga, dar n-ar fi ieșit în relief numai din cauza aceluia care l-a precedat: iese în relief în amândouă felurile. Era preoțimea lui Moga, care nu înțelegea legăturile neapărate ce trebuie să existe, mai ales în împrejurările de viață ale neamului nostru, între cler și națiune, Biserică și popor. Era disprețuit fiindcă merita să fie disprețuit. Șaguna s-a înălțat unde s-a înălțat, fiindcă merita să se înalte acolo. **Un popor poate să se ridice prin el, dar poate să fie ridicat și târât de un om: românii din vremea lui Șaguna s-au ridicat prin el și au fost târați de dânsul,** și ceea ce voim este să nu mai aștepte cei de astăzi să-i târască cineva mai departe, ci să găsească, chiar fără conducători, în ei mijlocul de a merge mai departe pe drumul care li se însemnează.

Era, deci, Biserica și preoții lui Moga, – să-i odihnească Dumnezeu pe ei și pe vlădica Moga, și să dea Dumnezeu ca sămânța lor să se stârpească și în Ardeal și în alte părți (ilaritate, puternice aplauze). Nu numai sămânța aceea de preoți, dar și sămânța aceea de conducători, pentru că Moghiștii (ilaritate) nu sunt numai cu anterior și potcap, ci îmbracă toate hainele, provocând toate nenorocirile unei țări și unui neam.

Erau apoi pe lângă acești tineri îndrăzneți, continuatori ai marii școli de idei a lui Șincai, Maior și Clain, oameni care se gândeau înainte de toate că vin de la romani și hrăneau iluzia că pot fi ei în timpul lor aproape ceea ce au fost românii în vremea în care au trăit. Mare înșelare, și generoasă înșelare, roditoare înșelare a acestei generații! Căci sunt adevăruri care scad un popor și sunt

înșelări care îl înalță. Între aceste iluzii bine-făcătoare, trebuie să numărăm și pe aceasta.

Tineretul ardelean din 1848 credea în trecutul roman și într-un viitor vrednic de Roma și de neamul ei. Și tineretul acesta idealist, îndrăzneț, necunoscător de realitate – și e bine ca tineretul să nu cunoască prea curând realitatea! – necunoscător de realitate și disprețuitor de realitate, a început lupta sa eroică! Tineretul de la 1848 a dat Revoluția de atunci. Șaguna n-ar fi dat-o, și e bine că au fost acei tineri atunci și că au dat această Revoluție. E bine că nebunii au pregătit prin jertfa lor, prin viitorul lor zdrobit, prin viața lor nenorocită, prin sângele a mii de români, au pregătit calea triumfală a înțeleptului (puter-nice și îndelungate aplauze). Au făcut Revoluția de la 1848, care n-a dus la nici un capăt, care a adus doar îngenunchierea ungurilor de ruși, dar care înseamnă mai mare lucru decât Revoluția noastră de la 1848.

Revoluția noastră a fost făcută de oameni din clasa de sus, potrivit cu manierele bune din clasa de sus; revoluție fără vărsare de sânge, fiindcă nu e frumos să pui o batistă elegantă ca să acopere o rană. Revoluția lor de la 1848 a fost făcută de aspri feciori de țărani, care nu înțelegeau multă vorbă și maniere prea subțiri, care au pornit îndârjit lupta împotriva dușmanului neamului lor, și a curs sânge. Și au fost care au făcut răspunzător pe Șaguna pentru aceasta. El nu merită să fie făcut răspunzător de ceea ce n-a inițiat; dar cine face răspunzător pe oricare din oamenii de la 1848, de sângele care s-a vărsat, nu le aduce o insultă, nu la scade prestigiul, ci li-l crește. Anumite lucruri pe lume se pot face și cu lapte cu zahăr și cafea Franck și cu alte lichide nevinovate, dar înnoirile într-un neam, oricât ar fi de trist și de groaznic acest blestem dumnezeiesc care apasă asupra popoarelor, înnoirile într-un neam nu se pot face decât cu sânge: sau pe câmpul de război împotriva dușmanilor statului sau în timp de răscoală împotriva dușmanilor neamului. (Înflăcărare și zguduitoare aplauze, mult prelungite). Și, domnilor, când s-a vărsat sânge în locurile acelea sălbatice, în văile înguste, întunecoase ale Munților Apuseni, unde odată vom ridica monumentul nostru în amintirea celor căzuți acolo (înflăcărare aplauze), când de spânzurătoare a atârnat trupul bătrânului preot care era tatăl lui Papiu Ilarian, unul din cei dintâi printre tinerii despre

care vorbesc, atunci aceasta nu înseamnă că a doua zi se vor deschide în lături porțile robiei și că lumina deplină a libertății sta să izbucnească pentru un neam întreg. Nu. Tinerii care așteptau aceasta, care credeau că va veni pentru români o nouă eră de libertate pe plaiurile cucerite odinioară de Traian, când au văzut că nu-i așa, au plecat din Ardeal. Nu mai puteau trăi acolo; prea mare fusese visul lor, prea grozavă deșteptarea. Atunci au plecat, nu la locuri de petrecere, ci la muncă, nu în locuri de bucurie, ci în locuri de tristețe și de umilire, care aveau nevoie, pentru a fi mai puțin triste și mai puțin umilite, de osteneala lor luminată.

Învingii de la 1848, visătorii eroici al căror vis nu fusese îndeplinit, aceia care fără a fi pierdut o luptă, pierduseră un război, îl pierduseră cel puțin pentru momentul acela, au trecut la noi. Acești au fost un Bărnuț, un Ilarian, un Laurian, oameni care ne-au dat învățământul nou, care ne-au dat încrederea în noi înșine (călduroase aplauze). Și atunci, în Ardeal n-au rămas numai smeriții moghiști. Din fericire a rămas acest om, care, singur, era cât un întreg partid. Acest reprezentant al moderației, care era Șaguna, a făcut ca, prin întrebuintarea cuminte a împrejurărilor, să se capete ceea ce nu putuseră căpăta românii prin răscoala, totuși neapărată, care se încheiase. V-au spus atât de bine colegul meu domnul Mihălcescu și domnul Slavici, care e rostul bisericesc al lui Șaguna și care e rostul său politic, încât ar fi zădarnic să reînnoiesc lucruri care sunt atât de noi în amintirea dumneavoastră.

Românii din Ardeal datoresc lui Șaguna rânduiala în cler: preoții care să se poarte vrednic de haina pe care au îmbrăcat-o, îi datoresc școli multe și bune, îi datoresc opere literare și, să zicem, bucoavne de biserică. Ei îi datoresc lui Șaguna însă înainte de toate: organizația recunoscută de stat, organizația ajunsă de drept public a Bisericilor românilor ortodocși din Ardeal și Ungaria.

Aceasta este, fără îndoială, domnilor, foarte mare lucru, și e bine că, atunci când a venit sorocul să plătească împăratul, s-a găsit un așa de bun socotitor cum a fost Șaguna, care să-i aducă aminte pentru ce avem dreptul să cerem și care să impună cât avem dreptul de a cere pentru ca socoteala să fie făcută pe deplin. Și rezultatul este că Biserica română ortodoxă de dincolo, în felul cum se

găsește, e pe deplin asigurată, afară de anumite lipsuri despre care va veni vorba îndată, că e o Biserică pe deplin asigurată, recunoscută de stat și îndrumată pe căi sigure. În același timp și altă Biserică, tot românească, pe care n-aveam nici un motiv s-o înjosim. Biserica românească unită, își capătă, mulțămită în rândul întâi tot silințelor lui Șaguna – pentru că împăratul a dat întâi Mitropolia celor de legea sa și pe urmă a dat Mitropolie românilor, mai mulți, care nu erau de legea sa –, altă Biserică românească și-a căpătat și ea orânduirea sa temeinică. Bisericii acesteia îi lipsește încă ceea ce are Biserica lui Șaguna, căci Biserica lui Șaguna are o reprezentare populară, are așa numitul Parlament al ei.

Vedeți, românii nu sunt recunoscuți dincolo ca naționalitate: orice poartă numele de românesc nu este îngăduit; totuși, prin privilegiul împărătesc, înregistrat de dieta ungurească, românii ortodocși de dincolo se pot aduna pentru a discuta chestii bisericești. Dar chestiile bisericești nu se pot despărți de nimeni de chestiile școlare, care sunt chestii culturale, chestii sufletești, care sunt esența vieții românilor de dincolo. Cu mintea-i chibzuită, Șaguna a văzut că școala nu poate fi de-o parte și Biserica de altă parte, iar școala și Biserica împreună înseamnă cea mai mare parte din viața sufletească a unui neam. Și astfel, făcându-se că asigură numai Biserica, el a asigurat și pe celelalte.

Domnilor, clădirea aceasta există; împotriva ei se dau furioase atacuri, care trebuie respinse cu hotărâre, cu desăvârșită hotărâre. Complimentele față de dușmani, înțelepciunile pe care le găsesc unii și alții în arsenalul minții lor, acestea nu folosesc mare lucru. Ești atacat hotărât, hotărât trebuie să te aperi. (Puternice aplauze).

Și, domnilor, Biserica lui Șaguna, se poate apăra prin ea însăși? Se poate apăra numai prin minunata instituție pe care el i-a dăruit-o? Elementele materiale de putere sunt ele suficiente pentru a o ține în ființă?

Dacă Șaguna ar fi fost întrebat, ar fi răspuns: nu. În momentul când a depus autoritatea sa, fără margini până atunci, în mâna membrilor Parlamentului bisericesc și cultural al românilor de dincolo, el a înțeles să coboare în ei în același timp sufletul său cel mare. Căci nici un așezământ pământesc nu vine decât din sufletul omenesc conștient

(aplauze puternice), și nici un așezământ din lume nu se ține cu altceva decât cu sufletul. Zidurile cad, armele nu lovesc, biruința nu se coboară asupra celor care nu pornesc cu încordarea deplină a unui suflet pregătit pentru luptă.

Astăzi, când, prin măsurile în chestia catehizării, prin atâtea alte tentative mai vechi se atacă de dușmanii firești ai neamului nostru, se atacă de unguri și Biserica lui Șaguna, noi, care, prin iubirea mare pe care o hrănim pentru frații noștri, avem și dreptul de a le spune credința pe care o avem în ceea ce privește drumurile bune și drumurile rele pe care pornesc, suntem îndreptățiți să le aducem aminte acest lucru că Biserica lui Șaguna, cu așezămintele sale, nu ajunge, că trebuie pentru a apăra acest minunat așezământ un suflet ca al lui.

*Va zice cineva: să-l trezim atunci din mormântul său, să-l punem din nou în Scaunul său de ocârmuire, care ar fi atunci și un Scaun de strașnică judecată împotriva acelor care au demeritat de la dânsul și de la idealul românesc (aplauze puternice); să ne cârmuim numai prin amintirea care se ridică din acel mormânt sfânt? Și ar adăugi: nu se poate. **Domnilor, un om poate înlocui un popor; el a dovedit-o. A venit însă vremea ca și un popor să înlocuiască un om** (aplauze prelungite). Omul acela nu mai e; datoria lui și-a făcut-o, și cu cugetul liniștit a închis ochii săi; în țărâna care ne va acoperi pe toți s-a coborât trupul lui obosit; deasupra mormântului său nu mai flutură decât fumul curat de tămâie al pietății noastre. Umbra lui se ridică astăzi fiindcă o voim noi; mâine va dispărea, coborându-se unde-și odihnește oasele eroul Bisericii noastre din Ardealul de odinioară. Dar acei care fac parte din această Biserică, trebuie să se împărtășească, ca de o sfântă împărtășanie, de sufletul care a fost în el. Și dacă nu se vor împărtăși cei mari, să se împărtășească cei mici, să se împărtășească acest neam întreg până la ultimul preot de sat, până la cel din urmă țaran care din predica lui trebuie să culeagă elementele trebuitoare pentru a purta lupta națională fără de care oricine e un trădător. Și, când această conștiință a marelui Șaguna va cugeta din nou prin mii de minți, va vorbi din nou prin mii de glasuri și va putea chema spre apărare mii de mâini hotărâte la luptă, atunci orice atacuri vor fi zadarnice. Căci primejdia nu e afară din*

noi, ci e în noi, și dacă noi ne simțim slabi față de dușmanii noștri acolo, aceasta înseamnă că sufletul de atac al dușmanilor noștri e mai puternic decât sufletul nostru de apărare (mari și entuziaste aplauze).

Din această adunare, domnilor, trebuie să plece, nu numai o proclamație de solidaritate românească, ci trebuie să pornească și un îndemn. De la noi, înțelegători ai nevoilor momentului de astăzi, însuflețiți de conștiința datoriei pe care o avem, trebuie să vie către acei care se luptă un îndemn ca să se întărească sufletele lor prin puterea din sufletul nostru și să creadă în viitorul lor și pentru că avem conștiința că prin credință în noi înșine li-l pregătim. (Înflăcărare aplauze și îndelung prelungite)³³.

Parcurgând paginile lui Nicolae Iorga despre mitropolitul Andrei Șaguna – fie și exprimate, adeseori, în termeni contradictorii, uneori de dragul audienței și al impactului unor probleme politice de actualitate în

momentele când au fost rostite – putem descifra cu claritate obiectivele ierarhului ardelean, strategia elaborată pentru realizarea acestora, modalitățile de acțiune, poziția față de parteneri, dar și față de neprieteni, pragmatismul, consecvența, truda jertfelnică și credința neclintită în reușita demersurilor sale. Informațiile despre rodnică păstorire a mitropolitului Andrei Șaguna, cuprinse în scrierile principalilor săi biografi (N. Popeea, I. Lupaș ș.a.), referitoare la principalele realizări privind organizarea bisericească, reșezarea raporturilor dintre „cler și națiune”, asigurarea cadrului instituțional de funcționare a școlilor confesionale, asociațiilor culturale și toate celelalte izbânzi șaguniene cunoscute, sunt prelucrate, filtrate și valorizate prin mintea și inima lui Nicolae Iorga, și redade sub forma unor pagini memorabile, care merită să fie readuse în atenția generațiilor prezente și viitoare.

Dr. Ioan LĂCĂTUȘU

Note – Notes

1. Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, Editura Saeculum, București, 2006, p. 672-676
2. Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, Editura Saeculum, București, 2005, vol. 1, p. 6
3. Nicolae Iorga, *Op. cit.* vol. 1, p. 6
4. Nicolae Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria, vol. II, De la mișcarea lui Horea până azi (1915)*, Editura Saeculum, București, 2006, vol. 3, p. 15
5. Ana Grama, *Andrei Șaguna, serbările populare și începuturile etnomuzeografiei românești*, în *Cibinium*, Sibiu, Editura „Astra Museum”, 2008, p. 24; Idem, *Andrei Șaguna și așezările mănăstirești. De la stricarea mănăstirilor și prisosirea de credință a norodului (1799), la bisericuțele și chiliuțele din Șinca Veche (1851)*, în *Revista Teologică*, 2009, Nr. 3.
6. Nicolae Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria, vol. I, Până la mișcarea lui Horea (1784)*, Editura Saeculum, București, 2006, vol. 2, p. 13
7. Nicolae Iorga, *Viața românească în Ardeal*, Editura Saeculum, București, 2008, vol. 5, p. 51
8. Nicolae Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria, vol. II, De la mișcarea lui Horea până azi (1915)*, Editura Saeculum, București, 2006, vol. 3, p. 151
9. Nicolae Iorga, *Viața românească în Ardeal*, Editura Saeculum, București, 2008, vol. 5, p. 425
10. *Ibidem*, pp. 51-53
11. Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, Editura Saeculum, București, 2005, p. 103-104
12. Nicolae Iorga, *Viața românească în Ardeal*, Editura Saeculum, București, 2008, vol. 5, p. 51
13. *Ibidem*, p. 165
14. *Ibidem*, p. 164
15. *Ibidem*, p. 237
16. Nicolae Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria, vol. II De la mișcarea lui Horea până azi (1915)*, Editura Saeculum, București, 2006, p. 138-153
17. *Ibidem*, p. 140-141
18. *Ibidem*, pp. 151-152. Cuvântare despre *Personalitatea lui Andrei Șaguna*, ținută în ziua de 4 octombrie 1909 la Ateneu, în București. Text inclus în volumul „Viața românească în Ardeal”, Biblioteca Semănătorul, nr. 166-168, Editura Librăriei Diecezane, Arad, 1926
19. *Ibidem*, p. 187
20. *Ibidem*, p. 195

21. *Ibidem*, p. 198
22. *Ibidem*, p. 200
23. *Ibidem*, p. 204
24. *Ibidem*, p. 206
25. *Ibidem*, p. 211
26. *Ibidem*, p. 216
27. *Ibidem*, p. 220
28. *Ibidem*, p. 222
29. *Ibidem*, p. 224-225
30. *Ibidem*, p. 246
31. *Ibidem*, p.251-252
32. Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, Editura Saeculum, București, 2005, p 115-116
33. Nicolae Iorga, *Viața românească în Ardeal*, Editura Saeculum, București, 2008, vol. 5, p. 243-249